

"військо" було витіснено галліцизмом *army*, *inhope* – "безнадійність" – *despair*, *churren* – "змінювати" *to change* тощо, або принесли з собою нові для англійської мови поняття: *chair*, *lieutenant*, *Parliament*, *influence* і т.ін. або стали синонімами: *happiness* – "щасття" – *felicite*, *to help* – "допомагати" – *to aid*; *wise* – *списіб* – *manner* – *maniere*, або семантично розмежувалися з тими англійськими словами, які раніше співпадали з ними за значеннями, наприклад, іменник *room* – *простір*, *місце* – став означати "кімната", тоді як колишнє його значення стало передаватися запозиченими словами: *place*, давньофранцузьке *place* – *місце* – *space*, давньофранцузьке *espace* "простір".

В результаті такого тісного і постійного контактування між двома мовами словниковий склад англійської мови увібрав у себе велику кількість слів, більша частина з яких існує і зараз, частина з них увійшла в широке вживання, деякі слова залишилися у межах книжкового стилю, інші стали архаїзмами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Greenough J.B., Kittredge G.L. Words and their Ways in English Speech. – NY, 1922. – Ch. XIII.
2. McKnight G.H. English Words and their Background. – NY – L.: D. Appleton – Century Company Incorporated, 1931. – Ch. XXII.

Олеся Соленко

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА МОТИВОВАНІСТЬ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

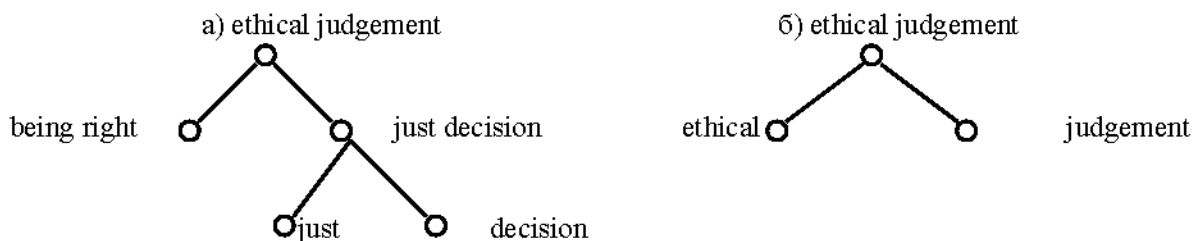
Вивчення діалектичного зв'язку між значенням та внутрішньою формою лексичних одиниць завжди цікавило лінгвістів як в теоретичному, так і прикладному аспектах. Цей зв'язок між планом змісту і планом вираження лексичної одиниці визначає таку мовну універсалью, як мотивованість лексичної одиниці. Д.Н. Шмельов трактує дане мовне явище як "... акт відображення однієї чи декількох ознак предмета у його назві засобами мови" [4, 65], акцентуючи, в першу чергу, дериваційні відносини між похідним та вихідним словами. Така дериваційна зв'язка може бути інтерпретована як мотивованість. Дійсно, похідне дериваційне значення так чи інакше мотивоване вихідним значенням. Т.Р. Кияк подає явище мотивованості як зв'язуючу ланку між внутрішньою формою лексичної одиниці та її значенням. Внутрішня форма виступає обов'язковою семантичною характеристикою лексичної одиниці, "мисленневий образ, що потенційно абстрагує і відображає у вигляді апперцепційного уявлення один чи декілька чуттєвих ознак денотата, викликається і фіксується в пам'яті носія мови обумовленою морфемною структурою слова чи виразу [1, 29]. Взаємозв'язок між внутрішньою формою і значенням лексичної одиниці розглядається аналогічно взаємозв'язку частини і цілого, коли проявляються одні ознаки, то інші залишаються як потенційні, але не реалізовані на даний відрізок часу. Мотивованість розглядається як властивість внутрішньої форми, як результат її відповідності значенню, внутрішня форма вважається основою мотивованості лексичної одиниці. Межі мотивованості визначаються тією частиною лексичного значення, яка актуалізується у внутрішній формі. Отже, мотивованість не просто фіксує спільні характеристики внутрішньої форми і значення, констатує наявність семантичного зв'язку між ними, але і є своєрідним індикатором як кількісних, так і якісних особливостей цих спільних складників, їх інформаційної долі в межах лексичного значення.

Слід відзначити, що мотивованість залежить не просто від взаємозв'язку між формою і значенням одного знаку, але і від зв'язків з іншими одиницями плану змісту всієї мови чи її фрагменту, оскільки створення нового знаку обумовлене існуючим станом системи. Таким чином, мотивованість термінологічних одиниць слід розглядати як один з чинників, що забезпечують системність, а відповідно і надійність функціонування даної термінології. Ступінь мотивованості системи термінології визначається якістю мотивованості кожного окремого терміна. Проте, для опису термінології як системи виняткове значення має не тільки якість, але й однорідність мотивування термінів. Дуже важливо, щоб терміни, що виражають однотипні поняття, мали й однотипну мовну форму. Крім того, бажано, щоб терміни відображали можливо однакові зв'язки між об'єктами і відтворювали їх однаковим способом. Отже, ми бачимо, що при вивченні семантичних характеристик певного фрагменту лексики (в

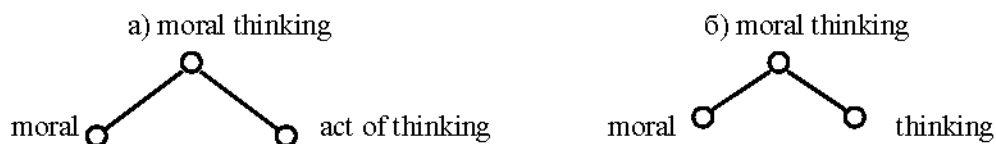
даному випадку етичної термінології в англійській мові) ця мовна універсалія є одним з важливих критеріїв системності.

При дослідженні даного мовного явища Е.Ф. Скороходько пропонує оперувати категоріями лексичного значення та смислу лексичної одиниці. Під значенням розглядається лексичне значення слова чи сталого словосполучення, закріплене за ним в лексико-семантичній системі мови, зафіксоване в тлумачному чи термінологічному словнику у вигляді визначення (до уваги не беруться емоційно-експресивні, стильові складники). Під смислом розуміємо те значення слова чи сталого словосполучення, яке обумовлене лише семантикою їх компонентів та їх граматичною структурою. Категорія смислу виступає як функція семантики компонентів лексичної одиниці і типу структурної моделі, що об'єднує ці компоненти в єдине ціле. Категорія смислу не може бути застосована при аналізі кореневих, непохідних слів (good, wrong, right), оскільки вони не діляться на семантичні складові. Тому поняття мотивованості відноситься тільки до складних морфемних утворень і не характерно для непохідних слів, а мотивованість дериватів виступає як результат ціленаправленого словотвірного процесу і визначається наявністю у лексичної одиниці хоча б одного словотвірного форманту, крім непохідної кореневої частини. Отже, оперуючи цими категоріями, Е.Ф. Скороходько визначає мотивованість як "... співвідношення між значенням та смислом лексичної одиниці" [3, 79].

При вивченні мовного явища мотивованості термінологічних одиниць необхідно вибрати той чи інший спосіб експліцитного вираження значення чи смислу лексичної одиниці. Один з прикладів продуктивного системного аналізу та експліцитного представлення семантичних зв'язків між складниками значення є організація даних за допомогою деревовидних структур – семантичних дерев. Такі дерева можна розглядати як фрагмент лексичної сітки, що репрезентує значення і смисл. В основі будови семантичних дерев лежить принцип логіко-граматичного членування. Деревовидна структура є різновидом графа. Семантичне дерево значення представляє собою графічне зображення без циклів, головна вершина якого відображає значення даної лексичної одиниці, а вершини на і-рівні співвідносяться з безпосередніми семантичними складниками значення. В семантичному дереві, що репрезентує смисл, вершини на і-рівні відповідають значенням словосполучень, слів, морфем, які є безпосередніми граматичними складниками лексичної одиниці, співвіднесеної з вершиною і-рівня.

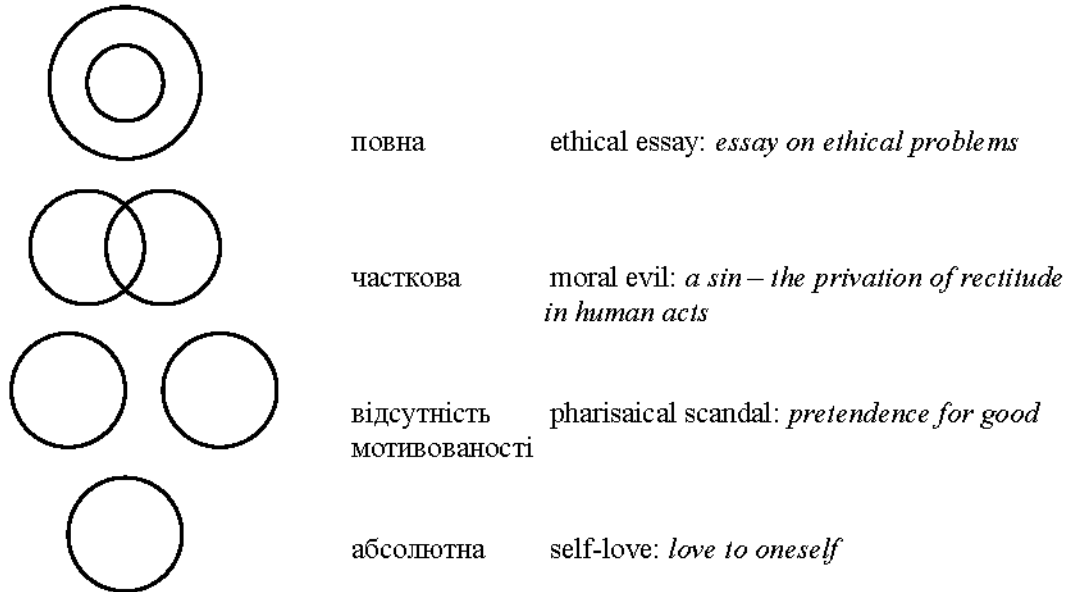
Мал. 1. Термін "ethical judgement": а) дерево значення, б) дерево смислу.
Значення терміна "ethical judgement": "a just decision about, what is right".

Мал.2 Термін "moral thinking": а) дерево значення, б) дерево смислу.
Значення терміна "moral thinking": "an act of perceiving of what should be done".

Оскільки мотивованість ми розуміємо як співвідношення між значенням та смислом, кількісні і якісні оцінки можна отримати, виходячи з формального співставлення дерев значення та смислу. Крім того, ми можемо визначити тип мотивованості термінологічних одиниць відповідно до співставлення вершин даних семантичних дерев значення та смислу. Т.Р. Кияк виділяє такі види мотивованості: 1) повна мотивованість внутрішньої форми (коли внутрішня форма лексичної одиниці виражає ознаку, яка повністю входить у значення); 2) часткова мотивованість (коли існує спільна для внутрішньої форми і лексичного значення

частина мовного змісту одиниці); 3) відсутність мотивованості (жодна морфема, яка входить у склад внутрішньої форми, не знаходить відповідності у значенні); 4) абсолютна мотивованість (повне співпадіння семантичних ознак внутрішньої форми і значення) [1, 80].

Мал. 3. Види мотивованості

Повну, часткову, абсолютну мотивованість термінологічних одиниць будемо вважати позитивною, тому що в даних випадках смисл дорівнює значенню, або не суперечить йому. Якщо терміни вказаної термінології мають позитивну мотивованість, можна стверджувати, що ця термінологія функціонує як окремий фрагмент мови, є системою із чіткою структурою елементів. Досліджуючи етичну термінологію в англійській мові, ми можемо розглядати дану термінологію як системний фрагмент мови, оскільки 92 % термінів є позитивно мотивованими, отже, є взаємопов'язаними елементами однієї структури. 17 % термінів етичної термінології мають повну мотивованість (*ethical agreement, ethical term, ethical definition, moral advice, moral principles, moral action, moral value*). Більшість термінів є частково мотивованими (*moral defect, ethical utilitarianism, moral end, ethical egoism, ethical obscurantism, ethical intention*). Більшість термінів етичної термінології в англійській мові мають однотипну мовну форму, навіть якщо відносяться до різних термінологічних гнізд, та однорідний спосіб мотивованості, що підтверджує системний характер даної термінології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шмелев Д.Н. Проблемы семантического анализа лексики. – М.: Наука, 1973. – 280 с.
2. Княк Т.Р. Мотивированность лексических единиц. – Л.: Вища школа, 1988. – 160 с.
3. Скороходько З.Ф. Семантические сети и автоматическая обработка текста. – К.: Наукова думка, 1983. – 220 с.
4. Скороходько Е.Ф. Лингвистичні основи автоматизації інформаційного пошуку. – К.: Вища школа, 1970. – 240 с.